

Przemoc państwowa i społeczne odpowiedzi na nią na przykładzie nigeryjskiego ruchu End SARS

Tomasz Turzański | Uniwersytet Jagielloński
ORCID: 0009-0003-3194-379X

Streszczenie

Słowa kluczowe:

Castells, nowe ruchy społeczne, Nigeria, End SARS, brutalność policji

W reakcji na kolejny akt nadużycia władzy przez członka nigeryjskiej jednostki policyjnej SARS, gdy jeden z jej funkcjonariuszy zastrzelił młodego, niestawiającego oporu człowieka, Nigerię obiegła kolejna, największa jak dotąd fala protestów, początkowo postulujących rozwiązanie tej jednostki oraz walkę z przemocą służb mundurowych. Jednak z czasem hasła protestujących wykroczyły poza te zagadnienia i związane były z proponowanymi szerszymi reformami całego państwa i jego instytucji demokratycznych.

W artykule autor dokonuje analizy nigeryjskiego ruchu społecznego End SARS na podstawie teorii ruchów usieciowionych Manuela Castellsa, przedstawionej w jego książce *Sieci oburzenia i nadziei. Ruchy społeczne w erze Internetu*. Umożliwi to zobrazowanie, w jaki sposób współcześnie ruchy społeczne walczą o redefinicję status quo, łącząc protesty z działalnością w mediach społecznościowych. Analiza przebiegu ruchu, jego ważnych aktorów oraz narzędzi, dzięki którym funkcjonował i walczył o swoje cele, pozwala na zadanie szerszych pytań dotyczących zmian społecznych w XXI wieku oraz roli, jaką w ich formowaniu się odgrywa technologia. Przedstawiony zostanie kontekst przemocy policyjnej we współczesnej Nigerii, który doprowadził do wybuchu protestów. Opisane zostaną również skutki ruchu End SARS i ich wpływ na rzeczywistość społeczną w tym kraju.

State Violence and Social Responses to It: The Case of the Nigerian End SARS Movement (Summary)

Keywords:

Castells, new social movements, Nigeria, End SARS, police brutality

In response to yet another act of abuse of power by a member of the Nigerian SARS police unit, where one of its officers shot a young, non-resisting man, the country witnessed another, and this time the largest, wave of protests. Initially, the protests demanded the dissolution of the unit and action against police brutality. However, over time, the protesters' slogans expanded beyond these issues to include calls for broader reforms of the entire state and its democratic institutions.

In this article, the author analyzes the Nigerian social movement End SARS using Manuel Castells' theory of networked movements from *Networks of Outrage*

and Hope: Social Movements in the Internet Age. Which will allow to portray how contemporary social movements fight for redefining the status quo, by simultaneously protesting and using the social media. The analysis of the movement's trajectory, key actors, and the tools it employed to operate and fight for its goals raises broader questions about social change in the 21st century and the role technology plays in shaping such movements. I will also present the context of police brutality in modern Nigeria, which has led to the start of the protests. Moreover I will present the consequences of the End SARS movement and their impact on social reality in Nigeria.

Wstęp

Na początku października 2020 r. nigeryjski Internet obieżyło nagranie przedstawiające zastrzelenie młodego, niestawiającego oporu człowieka, w mieście Ughelli, dokonane przez policjanta ze specjalnej jednostki Special Anti-Robbery Squad (SARS) (Ekwunife i in. 2021: 3). Wideo to bardzo szybko wzbudziło kontrowersje i w przeciągu kilku dni doszło do gigantycznych protestów w całej Nigerii, skierowanych przeciwko brutalności policji. Oddolny ruch, nazywany End SARS, zorganizował główne protesty w byłej stolicy Lagos przy Lekki Toll Gate, punkcie poboru opłat zlokalizowanym przy kluczowej drodze, na której odbywały się protesty. Działania te spotkały się z brutalną reakcją władz, wskutek czego zginęło przynajmniej 15 osób spośród protestujących, a kilkadziesiąt zostało rannych (Iwuoha, Aniche 2021: 1114). Protesty odbywały się zarówno w samej Nigerii, jak i w zagranicznych miastach, w których funkcjonowała diaspora z tego państwa, a nieodłącznym elementem tego ruchu była także działalność internetowa umożliwiająca protestującym komunikację, udostępnianie informacji oraz koordynację działań. Pośród opublikowanych 11 października 2020 r. żądań znajdowały się postulaty nawołujące do wypuszczenia wszystkich aresztowanych protestujących osób, zwiększenia kontroli nad działaniami oraz osobami wchodzącymi w skład SARS-u, sprawiedliwości dla rodzin ofiar oraz zwiększenia funduszy dla jednostek policyjnych z Nigeria Police Force (NPF), mającej funkcjonować jako alternatywa dla SARS (Iwuoha, Aniche 2021: 1109). Z czasem pojawiły się również postulaty nawołujące do głębszych reform systemu.

Opisane powyżej protesty pragnęłbym przeanalizować w kontekście teorii nowych ruchów społecznych Manuela Castellsa, rozumianych przez niego jako „zbiorowe działania podejmowane w celu zmiany wartości wyznawanych przez społeczeństwo i przekształcenia jego instytucji” (Marczewska-Rytko 2016: 47). Rzeczona analiza opierać się będzie przede wszystkim na danych zastanych oraz istniejących już opracowaniach opisywanych wydarzeń, które zinterpretuję przede wszystkim w duchu przytoczonej powyżej teorii Castellsa. Wierzę, że umożliwi to zobrazowanie globalnych tendencji związanych ze współczesnym działaniem nowych ruchów społecznych, również w kontekście popularyzacji nowych technologii. Skupienie się na przykładzie pochodzącym z regionu, który nie jest często analizowany w polskiej socjologii,

umożliwi pokazanie, że opisywane zjawiska są zjawiskiem globalnym. W tym artykule postaram się zobrazować, przeprowadzając analizę ruchu End SARS, w jaki sposób funkcjonują nowe ruchy społeczne, jak media społecznościowe umożliwiły opisywanemu ruchowi walkę o wyznaczone cele oraz jaki wpływ miało pojawienie się nowego ruchu społecznego na nigeryjską rzeczywistość.

Uważam, że ruch End SARS wpisuje się w zaproponowaną definicję ze względu na to, że zwalczał on znormalizowaną przemoc policyjną (legitymizowaną przez ustawodawstwo) oraz korupcję, które funkcjonują w Nigerii od uzyskania niepodległości w 1960 r. Postulaty te wpisują się również w „przekształcenie instytucji”, w wyniku których państwo miałyby stać się bardziej zdemokratyzowane, egalitarne, a zjawisko przemocy policyjnej by zniknęło. Teorie Castellsa, opisane m.in. w książkach *Spółeczeństwo sieci* oraz *Sieci oburzenia i nadziei. Ruchy społeczne w erze Internetu*, umożliwią interpretowanie kluczowego dla tych protestów elementu, mianowicie ich obecności w Internecie, co pomogło im się rozprzestrzenić, funkcjonować, nagłaśniać aktualnie dziejące się wydarzenia, takie jak reakcje władz (Castells 2015). End SARS miało również charakter podobny do wielu innych odbywających się na całym świecie protestów wpisujących się w nowe ruchy społeczne, jak np. protesty w Chile w 2019 bądź w Tajlandii w 2020 r.

W obu opisywanych przypadkach doszło do masowych, zdecentralizowanych wystąpień skierowanych przeciwko władzy, w których kluczową rolę odegrały media społecznościowe umożliwiające zdalną mobilizację, decentralizację ruchów oraz walkę z władzą w polu dyskursywnym (Sinpeng 2021: 193–202; Scherman, Rivera 2021: 2–10). Opisywanym ruchom udało się zrealizować część wysuwanych postulatów, takich jak doprowadzenie w obu przypadkach do zmian w konstytucji oraz częściowej zmiany władz (w Tajlandii do dziś dominującą siłą pozostaje wojsko, natomiast w kolejnych wyborach prezydenckich w Chile do władzy doszedł lewicowy kandydat Gabriel Boric). Ruchy te w dużej mierze odpowiadały definicjom usieciowionych ruchów społecznych, były one wysoko zdecentralizowane i aktywną rolę w ich działaniach odgrywało równoległe organizowanie się w miastach oraz w Internecie. Opisane przykłady wpisują się w Castellsowską wizję usieciowionych ruchów społecznych, a ich działalność doprowadziła do realnych zmian. Jak zauważa hiszpański socjolog, takie ruchy mają możliwość zarówno wpłynięcia na dyskursywną (poprzez wprowadzanie swoich postulatów do sfery publicznej), jak i polityczną sferę poprzez aliance z wybranymi partiami bądź działaczami (Castells 2015: 308–312).

Geneza ruchu End SARS

Nigeria uzyskała niepodległość w 1960 r., zwanym również Rokiem Afryki, podczas którego 17 państw kontynentu wyzwoliło się spod władzy kolonialnej. Nowo powstałe państwo, najludniejsze na kontynencie, bo zamieszkałe przez prawie 45 mln osób, zmagало się z konfliktami etnicznymi oraz religijnymi toczonymi

pomiędzy najludniejszymi grupami Jorubo, Igbo, Hausa, które również dotyczyły około 250 innych mniejszości etnicznych zamieszkujących terytorium Nigerii (Meredith 2020: 92–95). Historia przemocy aparatu państwowego w Nigerii sięga już czasów kolonialnych, gdy od 1860 r. władze brytyjskie tworzyły instytucje mające podporządkować sobie lokalnych mieszkańców (Odinkalu 2010: 29). Cechowały się one stosowaniem brutalnych metod mających na celu utrzymanie kolonialnego porządku poprzez wykorzystywanie szerokiego aparatu represji. Powstałe wówczas instytucje w późniejszych latach przekształciły się w służby już niepodległej Nigerii. Należy jednak zauważyć, że wraz z zachowaniem rzeczony ciągłości instytucjonalnej doszło również do zachowania krwawych praktyk, które w następnych latach były stosowane przeciwko obywatelom niepodległego państwa (Odinkalu 2010: 29–31).

Pierwsze dekady istnienia niepodległej Nigerii, podobnie w jak przypadku wielu innych państw regionu, zdominowane były przez rządy kolejnych wojskowych dyktatur, przerywane krótkimi okresami demokracji (Meredith 2020: 92–95). W takim klimacie politycznym wzmocniła się kultura brutalności władz, która w kolejnych latach stosowana była jako narzędzie pacyfikacji wszelkich objawów sprzeciwu wobec systemu. Równocześnie kolejne reżimy wojskowe dostosowywały sposób funkcjonowania policji do swoich potrzeb, co prowadziło do niedofinansowania tych służb, załamania wewnętrznej komunikacji oraz rozwoju praktyk łamania praw człowieka (Odinkalu 2010: 29–31). Pomimo transformacji demokratycznej, która odbyła się pod koniec lat 90. XX wieku, wpływ elity wojskowej widoczny jest do dziś, czego przykładem jest postać Mahmmadu Buhariego, byłego dyktatora, który zdobył władzę w wyniku zamachu stanu w 1983 r., obalając pierwszego demokratycznie wybranego prezydenta w historii Nigerii. W 2015 r. Buhari wygrał w wyborach prezydenckich i pełnił tę funkcję aż do końca swojej drugiej kadencji w 2023 r.

Ważnym momentem w historii Nigerii był rok 1985, gdy do władzy doszedł generał Ibrahim Babangida, za rządów którego korupcja osiągnęła niespotykane wcześniej poziomy. Rządząca wówczas elita wojskowa powiązana z bogatymi biznesmenami zarabiała na surowcach naturalnych, przemyśle narkotyków oraz rozkradaniu Skarbu Państwa. Doprowadziło to do sytuacji, że na początku lat 90. Nigeria uznana została za jedno z najbiedniejszych państw świata, plasując się przy tym bardzo nisko w rankingach przestrzegania praw człowieka (Meredith 2020: 405–406). W takim klimacie politycznym w 1992 r. powołane do życia zostało SARS, które początkowo miało się zajmować walką z kradzieżami i porwaniami, aczkolwiek bardzo szybko policjanci z tej jednostki zaczęli stosować metody łamiące prawa człowieka, takie jak wyłudzenia, morderstwa, przemoc seksualna oraz tortury (Aidonioje i in. 2022: 210–211).

Obalenie dyktatury wojskowej w 1999 r. i powstanie demokratycznej Czwartej Republiki Nigerii przyniosło szereg zmian na poziomie legislacyjnym związanych z nową konstytucją, gwarantującą m.in. prawo do zachowania milczenia przez zatrzymane osoby, prawo do informowania ich bliskich o powodach aresztowania oraz prawo do obrony w sądzie prawa (konstytucja Nigerii 1999). W tymże roku w nigeryjskiej

policji pracowało jedynie około 137 tys. osób, co uniemożliwiało sprawne działanie tym służbom w 123-milionowym państwie; równocześnie powszechne były praktyki korupcyjne oraz niedofinansowanie służb (Odinkalu 2010: 32–34). Prawa człowieka wciąż były łamane przez SARS. Raport Amnesty International z 2016 r. opisuje przykłady tortur stosowanych przez służby mundurowe oraz przypadki łamania praw człowieka, które pomimo licznych prób oporu (zarówno międzynarodowych, jak i lokalnych) nie ustawały (Amnesty International 2016). Władze co prawda podejmowały działania, takie jak powołanie Complaint Response Unit (CRU) w 2015 r., mające umożliwić składanie skarg na brutalność policji. Nie przyniosło to jednak żadnych rezultatów. Ponadto w tym samym roku inspektor generalny policji uchwalił rozkaz 237 umożliwiający funkcjonariuszom strzelanie do podejrzanych unikających zaareztowania, nawet jeśli nie zachowują się oni w sposób zagrażający czyjemuś zdrowiu (Amnesty International 2016: 8–9). Osoby działające w ramach SARS ignorowały wszystkie ratyfikowane przez władze Nigerii międzynarodowe traktaty mające na celu pomoc osobom podejrzany, aresztowanym oraz skazanym, legitymizując swoje działania zwalczaniem przestępczości (Amnesty International 2016: 21–23).

Z przeprowadzonych pod koniec pierwszej dekady XXI wieku badań przez NGOs Network on Police Reform in Nigeria (NOPRIN) wynika, że do nadużyć dokonywanych przez SARS dochodziło we wszystkich stanach Nigerii (Odinkalu 2010: 61). Między 2000 a 2007 r. Nigeryjscy policjanci zabili ponad 10 tys. osób, a średnio w celach zakładów karnych prowadzonych przez SARS ginęły 4 osoby dziennie (Odinkalu 2010: 62, 71). Dane dotyczące brutalności SARS często były zaniżane, gdyż wiele ich działań było tuszowanych, a ofiary i ich bliskie osoby często bały się opowiadać o swoich doświadczeniach (Odinkalu 2010: 62). Przed 2020 r. hasła sprzeciwiające się brutalności policji pojawiały się w trakcie innych protestów, np. podczas działalności ruchu Occupy Nigeria, który w 2012 r. nawoływał do szerokich reform państwowych, w tym do zakończenia brutalności policji (Inobemhe, Santas 2022: 107–108).

Natomiast w latach 2016–2019 odbywały się serie protestów skierowanych bezpośrednio przeciwko SARS, zakończonych obietnicami rządzących, które nigdy nie zostały zrealizowane (Inobemhe, Santas 2022: 113). Z badań przeprowadzonych przez NGOs Afrobarometer wynika, że w latach 2013–2022 połowa respondentów deklarowała całkowity brak zaufania do policji (Kweitsu 2023), a tylko 12% badanych osób deklarowało, że policja szanuje prawa obywatela (Kweitsu 2023). Ponadto ponad połowa badanych zadeklarowała, że funkcjonariusze policji źle traktują zatrzymane osoby oraz zbyt brutalnie reagują podczas protestów (Kweitsu 2023). Powyższe dane pokazują trendy związane z przerażającym poziomem brutalności służb mundurowych oraz społeczny brak poparcia dla nich. Mogą zostać również uznane za potwierdzenie argumentu jakoby służby te miały przede wszystkim służyć elicie rządzącej, co historycznie było potwierdzane przez udział policji w tłumieniu strajków, protestów oraz zwalczaniu opozycji (Iwuoha, Aniche 2021: 1105).

Ruch End SARS a teoria Castellsa

Protesty End SARS, które wybuchły na początku października 2020 r., organizowane były przede wszystkim poprzez media społecznościowe, gdzie na bieżąco pojawiały się informacje dotyczące miejsc manifestacji, relacje z wystąpień oraz komunikacja pomiędzy protestującymi osobami (Inobemhe, Santas 2022: 104, 110). Manuel Castells twierdził, że jedną z konstytutywnych cech Internetu jest jego demokratyczność, wynikająca z wolności wypowiedzi, swobodnego przepływu informacji oraz zwiększenia podmiotowości jednostki (Marczewska-Rytko 2016: 46–47). Wszystkie te wartości można było zaobserwować właśnie podczas nigeryjskich protestów. Media społecznościowe wykorzystywane były jako alternatywa dla tradycyjnych mediów, często powiązanych z władzą bądź będących pod ich wpływem. Ważnym elementem był również czas przepływu informacji, który pozwalał reagować na bieżąco na najważniejsze wydarzenia. Przykładem tego było nagłośnienie masakry przy Lekki Toll Gate w Lagos, podczas której zginęło przynajmniej 15 protestujących. Dostęp do mediów społecznościowych umożliwił również negocjowanie postulatów protestujących, które zostały skierowane do władzy. Castells twierdził, że „cyberprzestrzeń stała się globalną elektroniczną agorą, która rozbrzmiewa kakofonią niezadowolenia społecznego” (cyt za: Marczewska-Rytko 2016: 48). Ruch End SARS potwierdza te słowa, gdyż w pierwszym tygodniu protestów hasztag #EndSARS pojawił się 38 mln razy na Twitterze (Iwuoha, Aniche 2021: 1109). W udostępnianych treściach przedstawiano raporty z brutalności policji, aczkolwiek z czasem hasło End SARS zaczęło być utożsamiane z szerszym ruchem skierowanym przeciwko elicie rządzącej, korupcji oraz poczuciu niebezpieczeństwa życiu codziennym (Iwuoha, Aniche 2021: 1107–1111). Media społecznościowe pozwoliły protestującym nagłaśniać swoje postulaty i wyrażać niezadowolenie z reakcji oraz brutalności policji, a ogłoszenie rozwiązania SARS-u 11 października 2020 r. nie doprowadziło do zakończenia protestów, lecz zmieniło ich cel i wzbudziło w protestujących poczucie możliwości zmiany systemu.

Równolegle prowadzone działania protestujących na ulicach miast oraz w Internecie umożliwiły tworzenie nowych przestrzeni przepływu, w ramach których organizowane były praktyki oporu, odbywały się interakcje między protestującymi oraz dochodziło do dzielenia się informacjami i podważania oficjalnej, rządowej narracji (Castells 2010: 442–448). Działanie w ramach przestrzeni przepływu umożliwiło członkom ruchu rozpowszechnianie informacji dotyczących organizowania protestów oraz aktywne reagowanie na szerzoną przez władzę propagandę (czego przykładem było rozpowszechnienie wiedzy dotyczącej masakry przy Lekki Toll Gate). Jak zauważa Castells, organizacja przestrzeni przepływu na danym terytorium oraz w sieci jest kluczowa dla działającego ruchu, ponieważ poszerza możliwości protestujących i umożliwia im komunikację z całym światem (Castells 2015: 171). Działania te widoczne były w Nigerii na przykładzie popularnego wówczas hashtagu w mediach społecznościowych #EndSARS umożliwiającego kumulowanie postów o podobnej tematyce i rozpowszechnianie haseł ruchu.

Nowe ruchy społeczne w ujęciu Castellsa cechuje to, że powstają one spontanicznie w reakcji na konkretne wydarzenie (Szuta 2014: 45–47). W swojej analizie autor przywoływał m.in. samospalenie Muhammeda Bouzaziego, co doprowadził do wybuchu rewolucji w Tunezji skierowanej przeciwko reżimowi Ben Alego. Protesty te przerodziły się z czasem w wydarzenia, które dziś znamy jako Arabska Wiosna (Castells 2015: 22–30). Podobnie było w Nigerii. Do wybuchu protestów End SARS doszło po morderstwie z początku października 2020 r. Podobnie jak w przypadku Tunezji media społecznościowe służyły jako medium, dzięki któremu nagłośniono to morderstwo i zmobilizowano protesty. Protestujący nie mogli polegać na tradycyjnych mediach, które nawet jeśli próbowały zdawać relację z trwających wystąpień, to szybko spotkały się z cenzurą w postaci kar finansowych nadawanych za „nieprofesjonalne pokrywanie wydarzeń” (Iwuoha, Aniche 2021: 1115). Brak możliwości polegania na cenzurowanych mediach sprawił, że to właśnie oddolne inicjatywy oraz działania jednostek kierowały wystąpieniami i dlatego to właśnie w mediach społecznościowych ogłoszone zostały początkowe postulaty protestujących (Inobemhe, Santas 2022: 117–118).

Warto w tym miejscu przywołać słowa Castellsa, które pozwolą lepiej zrozumieć wpływ nowych technologii i środków przekazu na współczesne protesty: „masowa komunikacja zindywidualizowana stanowi platformę technologiczną, pozwalającą skonstruować autonomię aktora społecznego zarówno jednostki, jak i zbiorowości – w odniesieniu do instytucji społecznych” (cyt za: Marczevska-Rytko 2016: 48–49). Michel Foucault w swoim eseju dotyczącym biopolityki zauważył pewną zmianę społeczną, która nastąpiła w XIX wieku polegającą na upodmiotowieniu masy i procesie, który doprowadził do zastąpienia jednostek kategorią populacji (Foucault 2011: 44–46, 381). Castells pokazuje, że nowe media mogą służyć jako narzędzie, dzięki któremu pojedyncze jednostki odzyskują swoją podmiotowość. Dzięki temu stają się prowodyrami zmiany społecznej, mającymi bezpośredni wpływ na nagłaśnianie wydarzeń, formułowanie postulatów oraz rozprzestrzenianie swoich systemów wartości.

Współczesne ruchy społeczne znacząco różnią się od tych, które kontestowały ówczesną rzeczywistość w latach 60. Dziś posiadają więcej narzędzi, dzięki czemu protesty mogą odbywać się nie tylko w miejscach bezpośrednio walczących o zmianę, ale również w innych częściach zglobalizowanego świata, co miało miejsce w przypadku protestów End SARS, które odbywały się też w innych miejscach na świecie zamieszkałych przez diasporę nigeryjską, co przełożyło się chociażby na nagłaśnianie hasel przez pochodzące z Nigerii gwiazdy popkultury (Ekwunife i in. 2021: 4–6).

Międzynarodowe uznanie ruchu End SARS ma istotne znaczenie, ponieważ pozwala zauważyć pewną nadzieję wynikającą z globalizacji, która często opisywana jest jako narzędzie Hardtowskiego Imperium do zwiększania swoich wpływów kosztem praw jednostek. Jednym z najważniejszych wydarzeń 2020 r. były niewątpliwie odbywające się w Stanach Zjednoczonych protesty, które wybuchły po zamordowaniu Georga

Floyda przez policję w Minneapolis. Nigeryjskie protesty oczywiście nie cieszyły się taką ogólnościową popularnością jak te ze Stanów Zjednoczonych, niemniej jednak u ich podstaw stał sprzeciw przeciwko brutalności policji, która jest problemem globalnym. Wzajemne uznanie tych ruchów stwarza nadzieję na powstawanie globalnych ruchów społecznych, które walczyłyby o prawa jednostki i odejście od postdemokracji stawiającej prawa i potrzeby podmiotów, takich jak wielkie korporacje, ponad prawami jednostek (Mouffe 2020: 18).

End SARS jako usieciowiony ruch społeczny

Oczywiście nowe ruchy społeczne w ujęciu Castellsa nie są wyłącznie działalnością internetową, nowe technologie są jedynie narzędziem wykorzystywanym przez protestujących. Autor ten zwraca uwagę na fakt, iż usieciowione ruchy społeczne często osadzone są w konkretnej przestrzeni publicznej. Podczas Arabskiej Wiosny taką przestrzenią był kairski plac Tahrir, podczas protestów w Nigerii bramki na autostradzie prowadzącej do pobliskiego Lagos, przy mieście Lekki, gdzie doszło do wcześniej opisanej masakry. Przed tymi wydarzeniami w okolicy wyłączono zostały kamery miejskie, a armia początkowo wypierała się swojego zaangażowania. Niemniej jednak świat się dowiedział o wydarzeniach z 20 października dzięki zaangażowaniu znanej DJ Switch, która była na miejscu i użyła swoich mediów społecznościowych do nadawania na żywo trwających wydarzeń (Iwuoha, Aniche 2021: 1114). Nie był to pierwszy akt brutalnego tłumienia protestów przez władze. Już od 9 października udokumentowane zostały przypadki stosowania środków siłowych przez rządowe służby (Iwuoha, Aniche 2021: 1114) oraz próby delegitymizacji protestów poprzez rekrutowanych przez władzę prowokatorów mających siać zamęt, co uprawomocniłoby siłowe reakcje służb mundurowych (Inobemhe, Santas 2022: 108).

Obecność narzędzia, jakim jest Internet, umożliwiła nagłaśnianie tych przypadków na bieżąco i szybkie reagowanie protestujących chcących utrzymać pokojowy charakter wystąpień. Takie działania protestujących łączące Internet z okupacją przestrzeni publicznej pozwoliły na wytworzenie Castellsowskiej przestrzeni autonomii, dzięki której protestujący posiadali więcej narzędzi do wywierania wpływu na rządzących. Autonomia jest ważną kategorią umożliwiającą usieciowionym ruchom społecznym egzystowanie, a funkcjonowanie zapewniających anonimowość mediów społecznościowych umożliwia im aktywne kontestowanie retoryki władzy i tworzenie alternatywnych metod komunikacji (Castells 2015: 7–11). Podobnie jak w przypadku okupacji przestrzeni miejskiej działalność w sieci ma potencjał wspólnototwórczy i umożliwia walkę symboliczną, w której osoby protestujące mogą prowadzić równoległe działania wzmacniające ich postulaty oraz umożliwiające popularyzację ruchu bez obaw o represje ze strony aparatu władzy (Castells 2015: 7–11).

Masakra w Lekki odbyła się już po ogłoszeniu rozwiązania SARS. Wówczas charakter protestów uległ zmianie i był skupiony na wprowadzeniu szerszych zmian

społecznych. Nowe postulaty nawoływały do zmiany Nigerii w państwo bardziej demokratyczne, mniej skorumpowane i dające nadzieję na godną przyszłość dla populacji, która z przyczyn społeczno-ekonomicznych zmuszona jest emigrować za granicę.

Jedną z najważniejszych cech usieciowionych ruchów społecznych według Castellsa jest ich rozproszenie i decentralizacja. Na czele takich protestów nie stoi jedna organizacja czy osoba formująca postulaty i decydująca o charakterze protestów (Szuta 2014: 43). Oczywiście konkretne partie polityczne czy organizacje biorą udział w protestach i udzielają im wsparcia; podczas ruchu End SARS za postulatami wstawiły się między innymi niezależne od władz organizacje, takie jak Feminist Coalition, Reach Nigeria czy Kokun Foundation (Iwuoha, Aniche 2021: 1118). Aczkolwiek pełniły one jedynie funkcje wspierających protesty a nie zarządzających nimi. Nowe ruchy społeczne kontestujące zastaną rzeczywistość nie chcą stać się jej częścią i legitymizować procesu, przeciwko któremu występują.

Zdecentralizowana struktura sprawia, że władze nie mogą zachowywać się w tradycyjny sposób, skupiając się na żądaniach największej i najbardziej wpływowej grupy, a zamiast tego zmuszone są zauważyć inne postulaty. Równocześnie wytworzenie przestrzeni przepływów umożliwiło protestującym aktywne mobilizowanie się, rozpowszechnianie informacji oraz sprawne reagowanie na działania nigeryjskich władz. Umożliwiło to składanie postulatów dotyczących demokratyzacji ustroju i walki z policyjną przemocą. Z perspektywy teorii Castellsa działania te są bardzo ważne, ponieważ umożliwiają delegitymizowanie klasy rządzącej oraz wokalizowanie sprzeciwu, czego skutkiem będzie również tworzenie alternatywnych narracji do tych klasy rządzącej oraz – szerzej – globalne obrazowanie możliwości sprzeciwu (Castells 2015: 309–312).

Nigeria po protestach

Szersze skutki ruchu End SARS widoczne były podczas wyborów prezydenckich z 2023 r., gdy spora część protestujących poparła kandydata partii pracy Petera Obi, nawołującego do szerokich przemian społecznych i zerwania z dominującym od dekad w Nigerii status quo (Okieimute, Uwasomba 2024: 249–250). Kampania kandydata oparła się na tematyce bezpieczeństwa, jedności, dobrobytu oraz inkluzywności (Okieimute, Uwasomba 2024: 249–250), co może być rozumiane jako bezpośrednia odpowiedź na hasła ruchu End SARS. W związku ze specyficznym charakterem systemu wyborczego w Nigerii wybory wygrał muzułmanin pochodzący z ludności Yoruba Bola Tinubu, reprezentant partii, z której pochodził poprzedni prezydent – Buhari, zdobywając 36% głosów (Babalola 2024: 443). Aczkolwiek należy zauważyć, że w wyborach 2023 r. wzięło udział jedynie 26% osób uprawnionych do głosowania (Babalola 2024: 443). Wpisywać się to może w zjawisko redefinicji podziałów politycznych w ostatnich latach w Nigerii, w ramach których politycy

reprezentują bardziej dane grupy etniczne bądź wyznaniowe aniżeli dane poglądy polityczne (Babalola 2024: 447). Działalność wszystkich politycznych kandydatów można w pewnym stopniu utożsamiać z opisywanym zjawiskiem, niemniej jednak przykład popularnej wśród młodego elektoratu kampanii Petera Obi, skupionej wokół konkretnych problemów społecznych, może wskazywać na powolną zmianę systemu i malejące znaczenie podziałów etnicznych i religijnych wśród pewnej części młodego elektoratu.

Tak niska frekwencja wyborcza w państwie, w którym większość osób ma poniżej 44 lat, a które jest dręczone masą problemów wewnętrznych, może świadczyć o niskim zaufaniu do systemu politycznego i instytucji państwowych Nigerii. Oprócz tych już opisanych w tym artykule należy dodać działalność radykalnych partyzantek, jak np. Boko haram, ekstremistycznej organizacji terrorystycznej walczącej o ustanowienie państwa policyjnego na północy Nigerii, i związane z tym zamachy terrorystyczne, masowe porwania ludności cywilnej dla okupu, konflikty etniczne, w wyniku których zmuszone zostały do przesiedlenia dziesiątki tysięcy osób (Aboh 2024: 164). A także kryzys mieszkaniowy utrudniający szanse na godne życie (Moore 2019: 206–207). Zestawiona z tym tak niska frekwencja wyborcza, która może być interpretowana jako brak wiary w możliwość reform i brak zaufania do instytucji państwowych, świadczą o kryzysie, w jakim znajduje się Nigeria, i który może się przemienić w o wiele większe protesty.

Wnioski

Pomimo że minęło już kilka lat od protestów, które doprowadziły do rozwiązania jednostki SARS, niewiele się zmieniło. Część z osób aresztowanych w trakcie wystąpień 2020 r. wciąż nielegalnie przebywa w więzieniach, nadal ma miejsce brutalność policji i łamanie praw człowieka (Amnesty International 2023a; 2023b), a nowa władza w żaden sposób nie reaguje (Sanusi 2023), dając tym samym milczące pozwolenie na trwające wydarzenia. Castells krytykował współczesne partie polityczne, które jego zdaniem były „pustymi skorupami ożywiającymi się w procesie przedwyborczym” (cyt. za: Marczevska-Rytko 2016: 47). Nadzieję na zmianę społeczną zauważał właśnie w usieciowionych ruchach społecznych, zapewniających nowe możliwości związane z komunikacją, która z racji swojej interaktywności i braku sztywnej hierarchii oraz centralizacji będzie bardziej demokratyczna (Marczevska-Rytko 2016: 47). Jak wykazałem, nigeryjski mainstream polityczny nie dość, że nie rozwiązał ważnego społecznie problemu, jakim jest brutalność policji, to po cichu ją akceptuje, czym zapewnia jej legitymizację.

Dlatego właśnie młoda demokracja nigeryjska została odrzucona przez tak wiele osób, niebiorących udziału w jej procesach. Wszystkie te wydarzenia, razem z popularnością mediów kontestujących tradycyjne środki przekazu, spełniają wyznaczone przez Castellsa kategorie nieformalnych struktur, braku zaufania do tradycyjnych

mediów i partii politycznych oraz dążenie do bardziej demokratycznych form życia społecznego (Szuta 2014: 41–43). Współcześnie istniejące instytucje wchodzące w skład państwa nie służą jego ludności, a zamiast tego wąskiej grupie funkcjonującej wokół władzy. Dbają one jedynie o swoje własne interesy, czym doprowadzają do ciągłych kryzysów społecznych, które mogą pewnego dnia przerodzić się w protesty większe niż End SARS, kontestujące nie pojedyncze instytucje państwowe, lecz jego całość.

Równocześnie protesty skierowane przeciwko SARS zobrazowały potencjał mobilizacyjny stojący za korzystaniem z mediów społecznościowych. Wykorzystanie tych narzędzi umożliwiło aktywne tworzenie niezależnych od aparatu władzy narracji, które zwracały uwagę na funkcjonujące w Nigerii nierówności oraz nadużycia władzy (Aboh 2024: 169–170). Umożliwia to wytworzenie się kultury oporu wobec nierówności oraz wpisuje się w zjawisko opisywane przez Castellsa, w ramach którego ruchy odrzucają polityczne status quo. Prowadzi to do redefiniowania sfery politycznej, sposobów uprawiania polityki i osób ją przedstawiających i zastępowania ich alternatywnymi ideałami (Castells 2015: 132). Przekształcenie mediów społecznościowych w kanały alternatywnych dyskursów może z czasem okazać się kluczowym narzędziem w przypadku wprowadzania zmian politycznych i dalszej walki o demokratyzację lokalnego systemu.

Ponadto w sierpniu 2024 r. wybuchła kolejna fala protestów, skierowana przeciwko polityce gospodarczej prezydenta Tinubu oraz rosnącym cenom życia. Demonstranci, występujący pod hasłem „End Bad Governance”, domagali się szerokich reform mających prowadzić do polepszenia warunków życiowych oraz cofnięcia wielu bolesnych reform (Udoinyang, Nwazuni 2024: 38; Amnesty International 2024). Podobnie jak w przypadku protestów End SARS ważną osią mobilizacji były media społecznościowe umożliwiające wyrażanie wsparcia, a na zaistniałą sytuację władza odpowiedziała brutalnymi represjami oraz przemocą, w wyniku której zatrzymano ponad 1200 osób oraz zabito ponad 24 protestujących (Amnesty International 2024).

Jak widać, problem brutalności nigeryjskich służb mundurowych jest wciąż obecny, a funkcjonująca władza zamiast z nim walczyć wykorzystuje go do utrwalania swojej pozycji oraz zwalczania wszelkich form oporu. Przykład protestów End Bad Governance obrazuje również, że media społecznościowe stały się aktywnym czynnikiem wyrażania sprzeciwu w Nigerii i wciąż służą jako narzędzie mobilizacji społecznej oraz krytykowania funkcjonujących w państwie nierówności. Ponadto coraz więcej polityków oraz działaczy społecznych zaczęło korzystać z mediów społecznościowych w ramach prowadzenia kampanii politycznych oraz tworzenia niezależnych od państwa źródeł wiadomości (Udoinyang, Nwazuni 2024: 37–38). Obrazuje to zmieniającą się sferę polityczną w Nigerii oraz rosnące znaczenie nowych technologii, zaczynających mieć coraz większy wpływ na zmianę społeczną.

Zakończenie

Ostatnie lata były bardzo niestabilnym okresem w historii państw Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS). Nigeria nie była wyjątkiem. W tym najludniejszym państwie kontynentu, będącym pod koniec XX wieku symbolem zmian i nadzieją na nową rzeczywistość, wciąż dochodzi do rażących naruszeń praw człowieka. Nowy demokratyczny porządek, ustanowiony w 1999 r., bezpośrednio wywodzi się ze struktur wojskowych, które dekady temu sprawowały autorytarną władzę. Nowy ruch społeczny, jakim było End SARS, pokazał, że duża część społeczeństwa jest gotowa walczyć o swoją przyszłość, a nowe narzędzia, takie jak media społecznościowe, ułatwią im tę walkę. Późna nowoczesność przyniosła wiele zmian służących różnym grupom interesów, ale, jak teoretyzował Castells, a udowodniły protestujące osoby, nowe media mogą zostać wykorzystane jako narzędzie mobilizacji społecznej i prowadzenia oddolnej walki o demokratyzację świata społecznego. Część z tych zmian może zostać wykorzystana w celu odzyskania podmiotowości, tworzenia alternatyw dla skorumpowanych struktur państwowych. Ruch End SARS wykorzystał Internet oraz media społecznościowe do budowania świadomości społecznej oraz wyłamania się z dyskursu normalizującego korupcję oraz naruszenia praw człowieka. Pomimo że na poziomie instytucjonalnym w Nigerii niewiele się zmieniło od października 2020 r., protestującym udało się pokazać swoje niezadowolenie całemu światu, a takie wydarzenia jak masakra w Lekki pozostaną zapamiętane i będą dowodem na niewydolność elit politycznych, którym przede wszystkim zależy na dbaniu o swoje własne interesy.

Bibliografia

- Aboh S.C., 2024, "It will never be well with SARS": A discourse analytic study of the #EndSARS protests on social media, „Discourse & Society”, Vol. 35, No. 2, <https://doi.org/10.1177/09579265231200994>.
- Aidonojie P.A., Ikubanni O., Oyebade A.A., 2022, *Legality of endsars protest: A quest for democracy in Nigeria*, „Journal of Human Rights, Culture and Legal System”, Vol. 2, No.3, <https://doi.org/10.53955/jhcls.v2i3.40>.
- Amnesty International, 2016, 'You have signed your death warrant': Torture and other ill treatment in the special anti-robbery squad (SARS), Amnesty International, 21.09.2016, <https://www.amnesty.org/en/documents/afr44/4868/2016/en/> [dostęp: 19.08.2025].
- Amnesty International, 2023a, *In Nigeria, three years after #EndSARS at least 15 protesters languish in Lagos jail*, Amnesty International, 20.10.2023, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/10/nigeria-three-years-after-endsars-at-least-15-protesters-languish-in-lagos-jail/> [dostęp: 2.01.2024].
- Amnesty International, 2023b, *After six months in office, Nigerian President Tinubu has failed to uphold human rights*, Amnesty International, 29.11.2023, <https://www.amnesty.org/en/latest/press-release/2023/11/after-six-months-in-office-nigerian-president-tinubu-has-failed-to-uphold-human-rights/> [dostęp: 2.01.2024].
- Amnesty International, 2024, *Nigeria: Police used excessive force to violently quash #Endbadgovernance protests*, Amnesty International, 28.11.2024, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/11/nigeria-police-used-excessive-force-to-violently-quash-endbadgovernance-protests/> [dostęp: 15.12.2024].

Babalola D., 2024, *Party politics, dearth of political ideology, and the 2023 presidential election in Nigeria*, „The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs and Policy Studies”, Vol. 113, No. 5, <https://doi.org/10.1080/00358533.2024.2410544>.

Castells M., 2015, *Networks of Outrage and Hope: Social Movements in the Internet Age*, Cambridge.

Castells M., 2010, *The Rise of the Network Society*, Hoboken.

Constitution of The Federal Republic of Nigeria, 1999.

Ekunife R.A. Oparah O.A., Effiong Akpan R., Humble Sunday T., 2021, *ENDSARS protest and centralized police system in Nigeria*, w: A. Farazmand (ed.) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*, https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_4353-1.

Foucault M., 2011, *Narodziny biopolityki. Wykłady w Collège de France 1978–1979*, M. Herer (tłum.), Warszawa.

Gladstone R., Specia M., 2020, *Nigeria's police brutality crisis: What's happening now*, The New York Times, 14.11.2020. <https://www.nytimes.com/article/sars-nigeria-police.html> [dostęp: 28.12.2023].

Inobemhe K., Santas T., 2022, *#EndSARS Protest: A Discourse on Impact of Digital Media on 21st Century Activism in Nigeria*, „Galactica Media: Journal of Media Studies”, Vol. 4, No. 4, <https://doi.org/10.46539/gmd.v4i4.241>.

Iwuoha V.C., Aniche E.T., 2021, *Protests and blood on the streets: Repressive state, police brutality and #endsars protest in Nigeria*, „Security Journal”, Vol. 35, No. 4, <https://doi.org/10.1057/s41284-021-00316-z>.

Kweitsu R., 2023, *Amid growing insecurity, Nigerians fault police for corruption and lack of professionalism*, „Afrobarometer Dispatch”, No. 715.

Marczewska-Rytko M., 2016, *Kategoria Nowych ruchów społecznych w ujęciu Manuela Castellsa*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio K – Politologia”, t. 22, nr 2.

Meredith M., 2020, *Historia współczesnej Afryki*, S. Piłaszewicz (tłum.), Warszawa.

Moore E., 2019, *Addressing Housing Deficit in Nigeria: Issues, Challenges and Prospects*, „Economic and Financial Review”, Vol. 57, No. 4.

Mouffe C., 2020, *W obronie lewicowego populizmu*, B. Szelwa (tłum.), Warszawa.

Odinkalu C.A., 2010, *Criminal Force Torture, Abuse, and Extrajudicial Killings by the Nigeria Police Force*, Lagos.

Okiemute A., Uwasomba B.U., 2024, *A rhetorical analysis of Peter Obi's campaign speeches in the 2023 nigerian general election*, „Eboloo: Journal of Society, Environment and Development (EJOSED)”, Vol. 1, No. 1–2.

Scherman A., Rivera S., 2021, *Social Media Use and Pathways to Protest Participation: Evidence From the 2019 Chilean Social Outburst*, „Social Media + Society”, Vol. 7, No. 4, <https://doi.org/10.1177/20563051211059704>.

Sinpeng A., 2021, *Hashtag activism: social media and the #FreeYouth protests in Thailand*, „Critical Asian Studies”, Vol. 53, No. 2, <https://doi.org/10.1080/14672715.2021.1882866>.

Szuta A., 2014, *Media społecznościowe jako grunt pod nowe ruchy społeczne*, „Świat Idei i Polityki”, t. 13 nr 1, <https://doi.org/10.34767/SIIP.2014.13.03>.

Udoinyang N., Nwazuni O.J., 2024, *Social media and protest on the Nigeria economy and democracy: a case study of End SARS and Bad Governance Protest*, „Trends in Social Sciences and Humanities Research” Vol. 2, No. 9, <https://doi.org/10.61784/tsshr3088>.

Biogram

Tomasz Turzański – student socjologii na pierwszym stopniu studiów magisterskich na Uniwersytecie Jagiellońskim. W ramach swojej pracy licencjackiej badał wpływ lokalnego klubu sportowego na wspólnotę, z którą jest związany, na przykładzie krakowskiego Hutnika Kraków. Naukowo do zainteresowań autora należą teorie socjologiczne oraz społeczne dotyczące makrozjawisk, przemian i transformacji społecznych, socjologii miasta oraz kwestie związane z ruchami społecznymi w Azji, Ameryce Łacińskiej oraz Afryce.

Tomasz Turzański – a sociology student pursuing a first-cycle master's degree at the Jagiellonian University. For his bachelor's thesis, he studied the impact of a local sports club on the community it is associated with, based on the example of Hutnik Kraków in Kraków. His academic interests include sociological theories and analyses of macro-level phenomena, social changes and transformations, urban sociology, as well as issues related to social movements in Asia, Latin America, and Africa.